
Altid med og altid på vej

Idealbilledet af det aktivt deltagende menneske gennemsyrrer uddannelsessektoren. Men kommer fokus på at skabe aktive elever til at skygge for de stille, de udfordrede og alle de andres læring?

Af SIGNE TONSBORG

Vi skal være oplagte, nysgerrige, motiverede, talende og bidrage aktivt i undervisningen, fra vi træder ind i 0. klasse, til vi forlader universitetet. Den ideelle elev er den aktivt deltagende elev. Også arbejdslivet er gennemsyret af idealet om det aktive menneske, der hele tiden er på vej og kan handle, kommunikere og udvikle sig ud af enhver situation. Og i privatlivet kan vi gennem en aktiv indsats hele tiden udvikle os, gå efter nye mål og modellere den bedste version frem af os selv.

I en ny undersøgelse stiller Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) skarpt på gymnasieelevernes forskellige læringsforudsætninger og lærernes overvejelser over at undervise

klasser med stor spredning blandt eleverne. Her er det gennemgående lærings syn kort sagt: »Den, der er aktiv, er også den, der lærer,« fortæller evalueringskonsulent Thea Nørgaard Dupont, der er projektleder på undersøgelsen 'Gymnasieelevers baggrund og forskellighed'.

»Det er et tydeligt mønster i vores undersøgelse, at lærerne ser den gode elev som den aktivt deltagende elev, der bidrager til undervisningen.«

I forbindelse med undersøgelsen har hun og hendes kolleger blandt andet interviewet en stribe gymnasie lærere og observeret undervisningen i en række gymnasieklasser. Observationerne bekræfter billedet af store forskelle på aktive og ikke aktive elever.

»Nogle elever er meget talende, kaster sig synligt ind i undervisningen og har altid et

bud og en holdning i klasses Diskussionerne. Samtidig sidder der en anden gruppe af elever i klassen, som ikke får sagt så meget, men sidder og tager noter og lytter. Der er altså nogle meget synlige forskelle,« konstaterer Thea Nørgaard Dupont.

Undersøgelsen viser, at lærernes ønske om, at eleverne skal deltage aktivt, også er omdrejningspunkt for meget af lærernes opmærksomhed, både når de underviser, og når de forbereder og evaluerer deres undervisning.

»Ønsket om at skabe aktive elever fylder meget for lærerne, som derfor også gør sig mange overvejelser over, hvordan de kan motivere eleverne til at deltage aktivt. Det er også helt relevant, men det er uheldigt, hvis fokus på at få eleverne til at deltage kommer til at skygge for opmærksomheden på elevernes læring,« siger hun.

SCANPIX

» Det er et tydeligt mønster i vores undersøgelse, at lærerne ser den gode elev som den aktivt deltagende elev, der bidrager til undervisningen.«

Evalueringskonsulent **Thea Nørgaard Dupont**

At lære at være en aktiv borger

Idealet om det aktivt deltagende menneske er udtryk for et ønske om at socialisere eleverne til deres fremtidige rolle som aktivt deltagende samfundsborgere. En rolle, som historisk kan spores tilbage til de borgerlige revolutioner i 1800-tallet, hvor vores rettigheder og pligter som borgere blev skabt. Det fortæller professor Hans Siggaard Jensen fra DPU, Aarhus Universitet.

»Forestillingen om, at vi som mennesker er med i et samfundsfællesskab, som vi skal bidrage aktivt til, udspringer af en demokratisk fællesskabstankegang, der blev født i forbindelse med borgerrettighederne,« siger Hans Siggaard Jensen og tilføjer, at det før den tid er meningsløst at tale om den deltagende eller aktive borger, da hele det feudale system netop indebar, at adelen bestemte og derfor lagde op til, at alle andre skulle tie stille og kende deres plads i hierarkiet.

Farvel sytøj – goddag indflydelse

Det blev der gjort op med op gennem 1800-tallet, hvor en række af victorianismens stærke kvinder med blandt andet Florence Nightingale i spidsen var med til at skabe og forløse idealet om det aktivt deltagende menneske, der kan være med til at ændre verden.

»Victorianismens fyr-tårne – de stærke kvinder – vil ikke sidde og sy lænere. De har en voldsom aktivitetstrang og gejst til at forandre verden og gøre godt. Idéen om det aktivt deltagende menneske eksploderer i den periode,« siger Hans Siggaard Jensen. >

»Før lærte du noget, blev udlært, og så var du mester. Men i livslang lærings-perspektiv får vi aldrig fornøjelsen af at være færdige med noget. Du er hele tiden på vej til at blive en anden.«

Professor Hans Siggaard Jensen

Idealet om det driftige menneske bliver skelsættende og afspejles efterhånden også i uddannelsespolitikken. Børn og unge opdrages til at være aktivt medvirkende og medskabere af samfundet, og skolingens i demokratisk deltagelse tager for alvor fart med velfærdsstatens fødsel i 1930'erne.

Ønsket om, at de opvoksede generationer fra barnsben bliver oplært til aktive samfundsborgere, har fra begyndelsen været en pointe i de forskellige udgaver af folkeskoleloven.

»Folkeskolen skaber velfærdsstatens borgere. Og i velfærdsstaten er hele tanken, at de, der kan bidrage, også skal bidrage. I Skandinavien bliver idealet især knyttet til demokratisering, arbejderbevægelsen og det spirende foreningsliv.«

Tendensen fortsætter og kulminerer i det danske skolesystem i 1960'erne og 1970'erne.

»På det tidspunkt har vi kulminationen på tænkningen om, at skolen skal medvirke til at skabe demokratiske individer med stærke profiler som Ritt Bjerregaard i front,« siger Hans Siggaard Jensen.

Fræk og aktiv – på den rigtige måde

I nutidens folkeskole lever idealet om den aktivt deltagende elev videre, men på en anden måde end i Ritt Bjerregaards minitertid. Lotte Hedegaard-Sørensen er lektor i specialpædagogik ved DPU, Aarhus Universitet og forsker endvidere på professionshøjskolen UCC. Hun har gennem de sidste to år sammen med Sine Penthin Grumløse interviewet lærere og observeret et stort antal undervisnings-timer i folkeskolen i forbindelse med forskningsprojektet 'Lærereksperiment, inklusion og differentiering'. Hun påpeger, at den ideelle elev i folkeskolen tilsyneladende mestrer to ting: Eleven er aktivt deltagende og har samtidig en udpræget situationsfornemmelse.

»Lærerne vil gerne have elever, der deltager, er aktive, entusiastiske, kreative, selvstændige og også lidt frække, for de må ikke være passive nikkedukker. Men lige så vigtigt er det, at eleverne meget hurtigt og præcist skal kunne aflæse situationerne gennem dagen og zappe ind og ud af det faglige. Den ideelle elev ved derfor lige præcis, hvornår hun eller han kan pjatte og lave fis, stille spørgsmål og diskutere, og hvornår han eller hun skal tie stille, koncentrere sig og løse en opgave,« forklarer Lotte Hedegaard-Sørensen og pointerer, at det langt fra er alle elever, der mestrer dén balance.

En af de ting, der går igen i hendes forskningsprojekt, er da også den mærkbare kløft mellem aktivt deltagende børn og de børn, der af forskellige grunde ikke deltager aktivt i undervisningen.

»De elever, der ikke får det ideelle stempel som aktive deltagere, glider i baggrunden, og deres måde at deltage på bliver besværlig, forkert, usynlig eller italesat som et disciplineringsproblem. Så vi ender med et meget stort antal *udenfor*,« siger hun.

Evnen til at få de ikke-aktive med kompliceres af, at lærerne i dag står i et historisk stort krydspres blandt andet i forhold til krav om at arbejde inkluderende og differentieret. Presset kommer fra lovgivning, forvaltninger og teoretikere og betyder blandt andet, at lærerne ofte for ensidigt kommer til at fokusere på elevernes aktive deltagelse i undervisningen, mener Lotte Hedegaard-Sørensen.

»Lærerne bliver bedt om at styre efter mål og arbejde med synlig læring, så det gør de. Den perfekte elev, der er aktiv på de rigtige tidspunkter og de rigtige måder, bliver derfor også et ideal for læreren, fordi netop dén elev bekræfter, at læreren selv er en succes,« pointerer hun.

Falder igennem

Gymnasielærernes syn på den aktive elev som en lærende elev går igen hos de folkeskolelærere, som Lotte Hedegaard-Sørensen og forskerkollegaen har interviewet og fulgt i deres forskningsprojekt. De har observeret undervisning i folkeskolen, analyseret på deres observationer og efterfølgende haft udviklingsforløb med de involverede lærere.

»Når vi taler med lærerne om deres praksis, kommer det meget hurtigt frem, at det er betydningsfuldt for dem, at eleverne er aktive, når de skal lære. Den reformpædagogiske tankegang om den selvregulerende, kreative elev, der selv søger viden og udvikler sig gennem sit arbejde med denne viden, er fremherskende. Lærerne forventer, at eleverne deltager selvstændigt og aktivt, men samtidig

INTROVERT ELLER EKSTROVERT?

De seneste år har der i medierne og populærpsykologisk litteratur været fokus på karaktertrækket introversion. Begrebet introversion er udviklet med baggrund i den tyske psykolog Hans Eysencks begreb om ekstroversion.

Ekstroversion måles med standardiserede personlighedstest, som er baseret på selvrapportering i forhold til en række udsagn. De, der scorer højt på ekstroversion, beskrives som indfølelse, udadvendte, aktive, forlystelsessyge og passionerede.

Personer, der scorer meget lavt på ekstroversion, kan betegnes som introverte. De beskrives ofte som reserverede, indadvendte, stille, seriøse og følelsesmæssigt afdæmpede. Langt størstedelen af befolkningen placerer sig et sted mellem de to yderpunkter.

Psykologer har advaret mod, at det aktuelle mediefokus på ekstroversion og introversion kan overskygge andre aspekter af personligheden. I dag arbejder psykologer ofte med den såkaldte femfaktormodel, der måler fem overordnede dimensioner i personligheden: ekstraversión (indadvendt-udadvendt), *neuroticisme* (bekymret-rolig), *åbenhed* (konventionel-original), *samvittighedsfuldhed* (upålidelig-trofast) og *venlighed* (irritabel-godmodig).

virker det, som om en stor del af eleverne falder fra netop dér,« siger hun.

Et eksempel på det oplevede hun i undervisningen i en 3. klasse, hvor hendes observationer havde fokus på en pige, som var i læringsvanskeligheder både fagligt og socialt. I timen holdt læreren et kort og præcist oplæg og viste eleverne en kort film. Derefter skulle de arbejde selvstændigt med nogle opgaver til filmen på deres iPad.

»Da eleverne skal i gang med selv at være aktive, går pigen i stå. Hun sidder fuldstændig passiveret og handlingslammet i 20 minutter, mens kammeraterne ved bordet arbejder på deres iPads. Det er faktisk hjerteskerende. Først da hendes sidemand opdager, at hun ikke er kommet i gang og får kaldt på læreren, opdager læreren pigen,« forklarer Lotte Hedegaard Sørensen.

For hende er det et eksempel på, hvordan

»De elever, der ikke får det ideelle stempel som aktive deltagere, glider i baggrunden, og deres måde at deltage på bliver besværlig, forkert, usynlig eller italesat som et disciplineringsproblem. Så vi ender med et meget stort antal *udenfor*.«

Lektor **Lotte Hedegaard-Sørensen**

nogle elever kan falde igennem på skolens forventninger om aktiv deltagelse.

»Nogle elever er aktive og kan markere sig i skolens fællesskab og få den hjælp de har brug for. Men de, som måske har allermest brug for at deltage og være aktive, bliver ofte ikke set. Der er 28 elever, og uanset hvor meget læreren gerne vil, kan hun ikke nå rundt til alle på samme tid,« forklarer Lotte Hedegaard-Sørensen.

De stille er vanskelige

EVA's undersøgelse af gymnasiet beskriver, hvad lærerne oplever som den største udfordring i et gymnasium, hvor der er et stort

spænd i elevgrundlaget. Det store faglige spænd synes lærerne godt, de kan håndtere, men det, der udfordrer dem allermest, er netop elevernes meget forskellige måder at deltage i undervisningen på.

»De elever, der ikke deltager, udfordrer lærerne mest. Det ideelle for dem er, at eleverne deltager aktivt, er motiverede og har en indstilling om, at de vil være med,« forklarer Thea Nørgaard Dupont.

Grundlæggende er det tre elevtyper, der udfordrer lærerne: *De stille elever*, *de sårbare elever* og *de ufokuserede elever*. *De stille elever* står i klar kontrast til idealbilledet om den udadvendte og aktive elev. De er lyttende og tager noter, men deltager ikke på en ekstrovert måde i undervisningen. *De sårbare elever* er i forskellige slags udsatte positioner og er typisk sårbare for kritik og modstand, ligesom en del af dem trækker sig fra undervisningen og kun deltager lidt. *De ufokuserede elever* er en mere blandet gruppe af elever, som har svært ved at koncentrere sig i længere tid, og det giver problemer med at holde fokus i undervisningen, fordi deres opmærksomhed bliver afledt af for eksempel sociale medier eller computerspil.

Når alle siger noget

Lærerne synes især, at de stille elevers deltagerform er udfordrende. De fortæller, at de har svært ved at forstå disse elevers drive og ikke helt ved, hvad der motiverer dem i undervisningen. Selvom lærerne lægger vægt på, at den stille deltagerform er lige så legitim og rigtig som den aktive, beskriver de stadig 'den gode time' som den time, hvor alle elever får sagt noget.

»Lærerne har et ideal om, at alle elever skal have sagt noget, men samtidig er de bevidste om, at den stille deltagerform kan give eleverne lige så meget udbytte af undervisningen. De er altså helt opmærksomme på, at det er lige så legitimt at være en lyttende elev som at være en af de elever, som tydeligt markerer sig og snakker,« siger Thea Nørgaard Dupont. Hun opfordrer til, at man som lærer er bevidst om, at fokus på at skabe aktive elever ikke må skygge for et fokus på elevernes læring.

»Ens overvejelser skal ikke dreje sig om at skabe aktivt deltagende elever, for aktiv deltagelse er i sig selv ikke nødvendigvis lig med læring,« understreger hun.

På vej til at blive en anden

Måske er der en ændring på vej i holdningen til aktivt deltagende mennesker. De senere år har der været et stigende fokus både i

Danmark og internationalt på det at være introvert. Debattører og forfattere hylder fordelene ved tilbageholdenhed og introverte egenskaber som evnen til at reflektere, koncentrere sig og fordybe sig og opfordrer skoler og arbejdspladser til et opgør med det ensidige fokus på ekstroverte egenskaber. I sin bog *Introvert* beskriver forfatter Anna Skyggebjerg for eksempel nogle af de udfordringer, som introverte børn oplever i skolen.

Hans Siggaard Jensen ser også tegn på, at idealet om det aktivt deltagende menneske kan blive udfordret.

»Der er ved at blive åbnet op for, at man kan have andre roller. Der er tegn på, at det meditative, reflekterede ideal med fokus på det indre liv, som i sin grundform stammer fra middelalderen, på nogle punkter er på vej tilbage,« siger han og peger i samme åndedrag på bagsiden af mønten: den evigt aktive deltagelse.

»I dag er selvdannelse sådan en evig proces, knyttet til det mærkelige begreb *livslang læring*. Du skal hele tiden fortsætte med at være i vækst. Før lærte du noget, blev udlært og så var du mester. Men i livslang læringsperspektiv får vi aldrig fornøjelsen af at være færdige med noget. Du er hele tiden på vej til at blive en anden.« ■

LOTTE HEDEGAARD-SØRENSEN
Lektor i specialpædagogik på DPU, Aarhus Universitet. Forsker endvidere på professionshøjskolen UCC. Står bag forskningsprojektet 'Lærerekspertise, inklusion og differentiering', som udkommer i bogform i efteråret 2015.

THEA NØRGAARD DUPONT
Evalueringsekspert hos EVA (Danmarks Evalueringstinstitut), hvor hun primært beskæftiger sig med grundskole- og ungdomsuddannelser. Står bag undersøgelsen 'Gymnasieelevers baggrund og forskellighed' fra 2015.

HANS SIGGAARD JENSEN
Professor ved DPU, Aarhus Universitet. Beskæftiger sig med videns- og videnskabsteori inden for blandt andet pædagogik, innovation og teknologi. Han står bag en lang række artikler og bøger om bl.a. pædagogikkens idéhistorie.